

No tots els camins duïen a Roma

Les Publicacions de l'Abadia de Montserrat posaran a la venda els propers dies l'excel·lent epistolari entre Gaziol i el seu editor, Josep Maria Cruzet. El volum, a cura de Manuel Llanas, dóna constància del boicot a l'obra de Gaziol per part de la premsa controlada pel comte de Godó.

La fotografia de Gaziol, amb la signatura al peu, figura al frontispici del llibre *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí*, publicat el 1958 per Aedos i reeditat el 1959.

Quan l'any 1958 Agustí Calvet, Gaziol (Sant Feliu de Guíxols, Baix Empordà, 1887-Barcelona, 1964) va presentar les seves memòries d'infantesa i joventut, ho va fer amb el títol *Tots els camins duen a Roma*. La recepció del llibre li faria veure que, pel que feia al seu llibre, i també als posteriors que va publicar, així com, en general, al llibre català, original o traduït, no tots els camins duïen a Roma.

N'hi havia que, o bé eren massa estrets, o bé estaven tancats del tot.

Pel que fa als mitjans de comunicació, els pitjors camins per a fer arribar les novetats a coneixement del lector potencial eren els que controlava l'empresari Carlos Godó, el seu antic amo, amb qui s'havia enemistat. És a dir, *La Vanguardia Española*, el *Diario de Barcelona* i, indirectament, el setmanari *Destino*, que s'imprimia a les seves rotatives.

I pel que fa a la censura, Gaziol es va trobar amb la desagradable notícia que l'any 1959 de cop i volta Madrid va decidir frenar en sec l'expansió del llibre català, just en el moment que l'antic director de *La Vanguardia* havia decidit, en arribar a la vellesa, iniciar amb força una carrera literària.

La feixuga i llarga lluita endegada per Gaziol, de bracets amb el seu editor, Josep Maria Cruzet (Barcelona, 1903-1962), contra els dos fets, es converteix en una crònica si llegim la correspondència creuada entre tots dos i que les Publicacions de l'Abadia de Montserrat farà arribar a les llibreries els propers dies.

L'epistolari ha estat preparat pel filòleg i professor de la Universitat de Vic, Manuel Llanas, biògraf de Gaziol, i

s'estén amb la correspondència que va mantenir l'escriptor amb redactors i secretaris de les editorials de Cruzet, Aedos i Selecta, com Manuel Borràs Tey, el seu nebot, Josep Miracle o Tomàs Tebé, fins a l'any de la seva mort.

El volum, *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'editorial Selecta). Correspondència (1951-1964)*, aplega 318 cartes i completa amb tots els honors el ja conegut epistolari entre Cruzet i Josep Pla perquè l'autor de Palafrugell n'és protagonista destacat.

Per a l'editor, *Gaziel* i Pla eren, a més dels millors autors vius de la casa, els millors autors catalans del moment, diu en diverses cartes. Ho considera quan Josep M. Sagarra és viu i li ha publicat les seves *Memòries* (1954).

Gaziel i Pla, a més d'amics, s'admiraven mútuament, intentaven veure's sempre que podien, fos a Barcelona o a l'Empordà, i compartien moltes complicitats, a més de passar-s'ho molt bé junts, sobretot *Gaziel* amb Pla, com reflecteix l'epistolari.

La crònica del problema de *La Vanguardia* i els altres mitjans controlats pels Godó s'obre el 19 de desembre del 1958, pocs dies abans de l'edició de les memòries.

Aquell dia *Gaziel* fa aquesta advertència al seu editor, en una carta enviada des de Madrid, on llavors vivia: "De *La Vanguardia*, vull dir dels seus manifesters actuals, començant per l'amo, no en podem esperar res de bo. Quan va publicar-se *Una vila del vuitcents* [1953], el meu amic –que crec també ho és de vostè– Sr. Fernández Almagro envià a l'esmentat diari un article parlant del llibre. El director [Luis Martínez de Galinsoga] l'hi retornà dient que no podia publicar-lo".

Melchor Fernández Almagro (Granada, 1893-Madrid, 1966), historiador, membre de l'Acadèmia Espanyola i crític literari molt ben relacionat amb el règim, va dedicar ressenyes ben afectuoses als llibres de *Gaziel* al diari *ABC* i és una de les persones a les quals Cruzet i *Gaziel* van demanar ajuda per desencallar els llibres que la censura havia tomat.

L'altre admirador de *Gaziel*, i també persona ben vista pel règim que va moure fils per desencallar els llibres va ser Miquel Dolç (Santa Maria del Camí, Mallorca, 1912-Madrid, 1994)

Josep Pla, a la dreta del seu editor, Josep M. Cruzet, amb un personatge no identificat.

Josep Pla i Agusti Calvet, *Gaziel*, a París, als anys cinquanta.

aquells anys, catedràtic de la Universitat de València.

I la crònica es tanca el 7 de setembre del 1963 quan l'escriptor, que després de les memòries ha publicat sis llibres més, diu a Manuel Borràs Tey, en una carta enviada des de Sant Feliu de Guíxols: "Que *La Vanguardia* em faci el buit no es justifica, però s'explica. Que *Destino*, per por d'en Godó, me'l faci també tant com pot, encara es justifica i s'explica menys, però en certa manera s'entén. Però que el buit me'l facin a *Serra d'Or* –al mateix temps que m'adrecen reiterades sol·licituds de que col·labori–, és una de les coses que només poden passar en cultures tan pobres, petites i desballestades com la nostra".

El buit, diu *Gaziel* en una carta anterior, consisteix en el fet que "els gats de frases que fan *Serra d'Or*", l'han lliurat a mans "d'unes cadelles literàries novícies". Però no és un pas buit total, com el de *La Vanguardia*, perquè hi troba articles que li plauen "més del que esperava".

En general, *Gaziel* i Cruzet es mostren molt durs amb el nivell de la crítica catalana del moment.

Gaziel fins i tot critica els articles que li dedica Ferran Lience Basil a *El Mundo Deportivo*, sense tenir en compte que el diari esportiu ja feia prou ocupant-se favorablement dels llibres, i dels llibres en català, com va

fer durant les asfixiants dècades del franquisme.

En contrapartida, jutja excel·lent, "molt superior a la gran majoria de comentaris apareguts a la premsa de Catalunya", la crònica que li dedica Manuel Vigil, corresponsal Barcelona del *Ya*.

Vigil va aprofitar un viatge que feia a Madrid per parlar personalment amb *Gaziel* i poder escriure un comentari més viu de l'obra.

Posteriorment, una crònica de Vigil al *Ya*, d'agost de 1961, irritarà *Gaziel*, que la qualificarà de cop baix i ple de mala fe. Llavors ja ha vist que Vigil dedica una atenció destacada als esdeveniments culturals catalans que s'ho mereixen però al mateix temps aprofita l'oportunitat d'atacar el catalanisme.

Tampoc és total el buit de *Destino*. Josep Vergés va publicar un article de Sagarra sobre *Tots els camins duen a Roma*, article que l'editor va publicar de la manera menys destacada possible en una columna. Vergés diria a Manuel Llanas que per això va ser reprès severament per Carles Godó.

A l'epistolari llegim que Sagarra hauria d'haver enviat l'article a *La Vanguardia*, però que finalment no ho va fer perquè temia que li fos rebutjat.

Davant de l'actitud de Godó, Cruzet va fer dues coses, publicar anuncis del llibre al seu diari –en això, cap problema– i consolar l'autor d'aquesta manera: "Quan la gent s'adoni que *La Vanguardia* li fa el boicot, cosa de la qual no pot menys que adonar-se'n, el mal serà pel diari, molt més que pel llibre i nosaltres".

Pel que fa al *Diario de Barcelona*, Cruzet diu a *Gaziel* que sap de bona font que el comte de Godó, conseller del diari, s'ha oposat que hi sortís la crítica del llibre de memòries.

L'editor Cruzet, per fer front a l'actitud del comte de Godó, respecte de *Gaziel* i els restants llibres de la seva editorial, va demanar ajut, a través de l'escriptor i advocat Tomàs Garcés, a l'advocat Manuel Ballbé Prunés, molt influent prop del comte.

La carta de Garcés a Ballbé, reproduïda a l'epistolari, és un document preciós. Hi llegim que els articles de Fernández Almagro sobre *Gaziel* enviats a *La Vanguardia* no han pogut veure la llum.

Anunci del llibre de Gaziél, al setmanari *Revista*, del 10 de gener de 1959. La censura hi deixà passar una frase en català. Crítica d'*El Mundo Deportivo*, del 8 d'octubre, encaixada entre anuncis.

Però Ballbé moriria mesos després i la correspondència no deixa constància de si va poder fer cap pas efectiu. Sí que revela, en canvi, que gràcies a uns bons amics, han pogut "guanyar el plet" amb *Destino* i el *Brusi*.

Gaziél i Cruzet pensaven estovar el comte de Godó de manera pacifi-

ca, sense haver d'utilitzar l'artilleria. L'artilleria, però, estava preparada: era l'*Homenot* crític que Pla havia dedicat a Ramon Godó i que havia preparat utilitzant generosament un text que li havia enviat Gaziél mateix. Llavors Pla estava il·lusionat a fer front a *La Vanguardia* de Galinsoga amb *El Cor-*

reo Catalán, on col·laborava. Pla va fer cas a Cruzet i Gaziél i l'*Homenot* del comte va haver d'esperar a l'*Obra Completa* de Destino, en concret en un volum aparegut el 1975.

Pel que fa als *Homenots* de Pla, la correspondència revela que a Gaziél li sap molt de greu, després de rebre la notícia amb estupefacció, que Pla en dediqui un a Josep Maria Porcioles, —"em sembla un disbarat, i gros"— per franquista i per la poca categoria del personatge. Diu a Cruzet que és fer indirectament l'apologia del règim i de la dictadura. És l'única discrepància seriosa entre els dos escriptors.

Pel que fa a les relacions de Pla amb Cruzet, un incident hauria pogut distanciar-los, però Gaziél demana a Cruzet que sigui comprensiu amb Pla, cosa que fa. L'escriptor de Palafrugell s'ha negat a participar en l'homenatge a l'editor, al seu editor i Gaziél ho argumenta: li diu que Pla ho va fer per no voler contrariar la gent de *Destino*.

Lluís Bonada